

Chybná argumentace¹

Abychom hlouběji pronikli do struktury logických argumentů, museli bychom se zabývat podrobněji lingvistikou a filozofií. Proto je zřejmě jednodušší udělat si přehled chyb, kterých se musíme vyvarovat při vytváření argumentů.

V běžném jazyce se výraz „mylný závěr“ používá pro označení chybných domněnek, stejně jako způsobů uvažování, které k těmto chybným domněnkám vedou. V logice se tímto termínem obecně označuje forma technicky nesprávného argumentu, zejména pokud se tento argument jeví jako platný nebo přesvědčivý.

Pro naše účely budeme tedy definovat mylný závěr jako logický argument, který vypadá správně, ale pokud se jím zabýváme podrobněji, zjistíme, že je nesprávný. Studium mylných závěrů nám umožní se takovým závěrům vyhnout.

Následující přehled obsahuje nejběžnější mylné závěry a také některé rétorické nástroje, které se při debatách používají. Seznam si pochopitelně neklade nárok na úplnost.

Argumentum ad baculum (důraz na sílu). Důraz na sílu je způsob argumentace, kdy mluvčí se snaží určitým nátlakem vnutit posluchačům své závěry. Tento způsob používají často politici, náboženští vůdci nebo někteří aktivisté různých iniciativ a lze jej shrnout slovy „síla vede k pravdě“. Příkladem je následující tvrzení: „... *Tím je dán dostatečný důkaz pravdivosti Bible. Všichni, kdo tuto pravdu odmítají přijmout, skončí v plamenech pekelných.*“

Argumentum ad hominem. Argumentum ad hominem je „argument určený člověku“. S tímto způsobem argumentace se lze setkat tehdy, když se mluvčí pokouší dokázat pravdivost tvrzení tím, že útočí na osobu nebo jiné lidi. Takový způsob argumentace je chybný, protože pravdivost tvrzení nezávisí na postoji toho, komu se toto tvrzení dokazuje. Příkladem může být následující tvrzení: „*Atheismus je ďábelská filozofie, protože ho zastávali nacisté a komunisté.*“ Někdy se u soudu používá metoda, jejímž účelem je zpochybnit výpověď svědka, např. důkazem, že svědek již v minulosti krivě vypovídal. Takto se snižuje důvěryhodnost výpovědi svědka, avšak nejde o argumentaci typu „Argumentum ad hominem“. Na druhé straně tato metoda zcela určitě nedokazuje, že svědecká výpověď je nepravdivá.

Modifikací Argumentum ad hominem je argumentace, při níž oponent musí pravdivost tvrzení přijmout kvůli jiným okolnostem: „*Zabíjení zvířat*

kvůli jídlu je zcela přijatelné. Nemůžete přece tvrdit opak, když tak rád nosíte kožené boty.“ Výše uvedené tvrzení je příkladem nekonzistence, nesouladu argumentů, použité pro vyloučení jiného názoru oponenta.

Tento způsob argumentace lze také použít pro odmítnutí závěru, např.: „*Samozřejmě, že tvrdíte, že diskriminace je špatná věc. Vždyť jste běloch.*“ Výše uvedená forma Argumentum ad hominem je založena na principu kdy mluvčí tvrdí, že názory odpůrce jsou založeny na jeho osobních zájmech. Tato forma se také někdy nazývá „otrávení pravdy“.

Argumentum ad ignorantiam. Argumentum ad ignorantiam znamená „argumentaci z neznalosti“. Tento způsob argumentace se vyskytuje tehdy, když někdo tvrdí, že nějaké tvrzení musí být pravdivé, protože nelze dokázat, že je nepravdivé. Případně, když někdo tvrdí, že tvrzení je nepravdivé, protože nelze dokázat, že je pravdivé. (Poznamenejme, že nejde o stejný princip v případech, kdy předpokládáme, že tvrzení je nepravdivé, dokud se nedokáže, že je pravdivé. Tento způsob se používá ve vědeckých důkazech). Příkladem může být: „*Samozřejmě, že Bible je pravdivá. Nikdo nedokázal opak.*“ „*Telepatie a jiné fenomény neexistují. Nikdo dosud nedokázal, že jsou reálné.*“ Poznamenejme, že pokud se u soudu předpokládá, že souzený je nevinen, dokud se mu neprokáže vina, nejde o mylný závěr.

Pokud je ve vědeckém výzkumu známo, že nějaký jev lze potvrdit určitými důkazy, pak neexistence těchto důkazů vede ke správnému závěru, že k danému jevu nedošlo. „*Potopa světa, popsaná v Bibli, by vyžadovala na Zemi ohromné množství vody. Na Zemi se ale tak velké množství vody nevyskytuje ani v případě, že by roztály všechny ledovce na pólech. Proto žádná biblická potopa světa nebyla.*“ V přírodních vědách lze na základě nedostatku určitých důkazů předpokládat, že nějaký jev nemohl nastat. Na druhé straně ale nelze s jistotou dospět k závěru, že daný jev skutečně nenastal.

Argumentum ad misericordiam. Tento způsob argumentace klade důraz na soucit nebo na projev lítosti. K chybnému závěru dojde, když mluvčí vzbudí soucit či lítost, aby byl jeho závěr přijat. „*Svou matku a svého otce jsem opravdu nezahlavil. Prosím, neobviňujte mne. Jsem dostatečně potrestán tím, že jsem sirotek.*“

Argumentum ad populum. Tento způsob argumentace klade důraz na posluchače. Mluvčí se snaží získat přijetí svého tvrzení důrazem na velkou skupinu lidí. Tato forma argumentace je velmi často doprovázena velice emotivním jazykem: „*Pornografie musí být zakázána. Je to útok proti všem ženám.*“ „*Bible musí být pravdivá. Milióny*

¹Původní text <http://www.infidels.org/news/atheism/logic.html>, neúplný český překlad Jiřího Svrška <http://natura.eri.cz/natura/2000/11/20001104.html>, kráceno a doplněno pro účely kursu Základů filosofie na Arcibiskupském gymnáziu — 9. ledna 2005.

lidí jsou o tom pevně přesvědčeny. Chcete jim snad tvrdit, že se všichni mylí?“

Argumentum ad numerum. Tento způsob argumentace těsně souvisí s předchozím způsobem. Je založen na úvaze, že pokud mnoho lidí podporují nebo věří v dané tvrzení, pak jistě musí být pravdivé.

Argumentum ad verecundiam. Tento způsob argumentace klade důraz na autority, které mohou podpořit dané tvrzení. „Isaac Newton byl geniální vědec a přesto věřil v Boha.“ Tohoto způsobu argumentace se často zneužívá v reklamách, kdy některá známá osobnost nabízí určitý výrobek a tím mu propůjčuje určitý „punc věrohodnosti, jedinečnosti a kvality“.

Tento způsob argumentace ale není vždy chybný. Věda se často v určitých oblastech odkazuje na autority, které mají k problému co říci: „Stephen Hawking tvrdí, že černé díry vyzařují.“ Stephen Hawking je astrofyzik a je asi rozumné předpokládat, že jeho názor o záření černých děr je dostatečně kvalifikovaný. Obecně se ve vědě požaduje, aby každá teorie byla konfrontována s pozorováním nebo experimentem. Jakoukoliv teorii bez tohoto rozhodujícího testu nelze považovat za vědeckou. Situace ale nemusí být tak jasná v případech, kdy testování nevede ke zcela jednoznačným výsledkům, jak se někdy stává. V těchto případech se mohou objevit dogmatické tendence podporované některými vědeckými autoritami. Takové dogmatické tendence se v historii objevily častěji, než se můžeme domnívat. Jako příklad může sloužit dlouhá debata mezi Ludwigem Boltzmannem (1844–1906) a Wilhelmem Ostwaldem (1853–1932) koncem 19. století o atomové povaze světa.

Chybný závěr ve specifickém případě. Tento způsob argumentace se vyskytuje tehdy, pokud se obecné pravidlo použije v konkrétním případě, kdy vedlejší okolnosti způsobují, že ho nelze použít. Jde o chybu při pokusu aplikovat obecné pravidlo na specifické jevy. „Křesťané většinou nemají rádi ateisty. Jako křesťan přece nemůžete mít ateisty rád.“ Tento způsob argumentace se často vyskytuje u moralistů nebo zákonodárců, kteří se pokoušejí na určité morální nebo právní problémy mechanicky přenést obecná pravidla.

Ukvapené zobecnění. Tento způsob argumentace je opakem předchozího. Vyskytuje se tehdy, pokud se obecné pravidlo vyvozuje jen z několika určitých případů, které nereprezentují všechny možnosti. Temným příkladem ukvapených zobecnění byl německý nacismus se svojí rasovou teorií. Bohužel, s ukvapeným zobecněním tohoto typu se potkáváme dodnes. „Minulý týden dva Rómové vykradli místní restauraci. Rómové jsou kriminální živel.“

Dicto Simpliciter. Jde o způsob argumentace, kdy se obecné pravidlo použije v určité situaci, jejíž povaha použití tohoto pravidla vylučuje. „Dopravní nehodu se sanitním vozem jsem rozhodně nezažil. Na semaforu svítila zelená.“

Non causa pro causa. Způsob argumentace Non Causa Pro Causa se vyskytuje, pokud někdo označí za příčinu jevu něco, co s daným jevem nesouvisí. „Vzal jsem si aspirin a modlil se k Bohu, aby mé bolesti hlavy pominuly. Bůh mne bolesti zbavil.“

Post hoc ergo propter hoc. Způsob argumentace Post Hoc Ergo Propter Hoc se vyskytuje, když někdo prohlásí za příčinu nějaké události jev, který se stal před touto událostí, aniž tyto jevy mají nějakou souvislost. „Sovětský svaz se rozpadl kvůli prosazování ateismu. Proto se musíme ateismu vyhnout ze stejného důvodu.“

Cum hoc ergo propter hoc. Tento způsob argumentace se podobá argumentaci Post Hoc Ergo Propter Hoc. Dokazuje se, že pokud dva jevy proběhly současně, musí spolu kauzálně souviset a nebere se ohled na žádné jiné faktory, které mohou být příčinou těchto jevů. „To špatné počasí způsobilo včerejší start raketoplánu.“

Petito principii. Tento způsob argumentace se vyskytuje, pokud předpoklady jsou sporné, dokud se nepodaří dosáhnout mylného závěru, jemuž se ale mluví samozřejmě vyhne.

Circulus in demonstrando. Tento způsob argumentace se vyskytuje, pokud se závěr, který se má dokázat, použije jako předpoklad. Často je tvrzení sestaveno tak, že se mylný závěr objevuje jako pravdivý argument. „Homosexuálové by neměli pracovat ve státní správě. Každý úředník, o kterém se zjistí, že je homosexuál, by měl být propuštěn. Homosexuálové jistě budou dělat všechno pro to, aby své tajemství ukryli a mají tedy sklon k lhát. Z tohoto důvodu ovšem nemohou pracovat ve státní správě.“ Povšimněme si, že v tomto případě je argumentace cyklická. Předpoklad je stejný jako závěr. Mimochodem, argument podobný výše uvedenému byl Britskou tajnou službou citován jako důvod, proč v jejich řadách nelze zaměstnávat homosexuály. Následující příklad je ovšem zcela klasický: „Víme, že Bůh existuje, protože tak to tvrdí Bible. A také víme, že Bible je pravdivá, protože je slovem Božím.“

Komplexní otázka. Tento způsob argumentace je dotazovací formou dokazování. Příkladem může být klasická otázka: „Přestal jste již mlátit svoji ženu?“ Otázka předpokládá odpověď na jinou otázku, která nebyla vůbec vyslovena. Tento trik často používají právníci v křížovém výslechu, když pokládají otázky podobné následující: „Kam jste ukryl peníze, které jste ukradl?“ Podobně se tento způsob s oblibou používá v politice: „Plánuje snad pan předseda vlády ještě další dva roky

této zlodějské privatizace?“ Jinou formou této argumentace je ptát se na vysvětlení něčeho, co je nepravdivé nebo se ještě nestalo.

Ignoratio elenchi. Tento způsob argumentace obsahuje určité předpoklady, které nemají žádnou logickou souvislost s dokazovanými závěry.

Například křesťané někdy tvrdí, že jejich učení je čistá pravda. Pak dlouho hovoří o tom, jak křesťanství pomáhá mnoha lidem a tím se snaží prokázat původní tvrzení.

Tento mylný závěr je ovšem často úspěšný. Použití citově zabarvených logicky nesouvisejících předpokladů mnohdy ostatním znemožňuje vidět předkládané závěry v jasném světle.

Dvojsmyslnost. Dvojsmyslnost se vyskytuje tehdy, když se určité slovo použije ve stejném argumentu ve dvou nebo více různých významech. „*What could be more affordable than free [volně šiřitelný] software? But to make sure that it remains free [zdarma], that users can do what they like with it, we must place a license on it to make sure that will always be freely [volně] redistributable.*“

Dvojznačnost. Dvojznačnost se vyskytuje, pokud předpoklady argumentu nejsou jednoznačné kvůli nedbalosti nebo kvůli negramatické stavbě.

Akcent. Akcent (důraz) vede k mylnému závěru kvůli posuvu významu. Tohoto posuvu se dosahuje zdůrazněním jiné části věty. Uvažujme např. následující dvě věty, kde *italika* vyznačuje akcent: „*Pokud jstenemocen, neměl byste mluvit s vašimi přáteli.*“ „*Pokud jste nemocen, neměl byste mluvit s vašimi přáteli.*“

Kompozice. K chybnému závěru z kompozice dochází, pokud se vlastnosti, které mají jednotlivé části, přenášejí na celek. „*Jízdní kolo se skládá z lehkých částí a proto je samo velice lehké.*“ K dalšímu chybnému závěru z kompozice dochází, pokud se vlastnost určitého počtu částí přenáší na skupinu těchto částí. „*Automobil spotřebuje méně paliva a produkuje méně nečistot, než autobus. Proto automobily poškozují životní prostředí méně, než autobusy.*“

Dělení. Chybný závěr z dělení je opakem chybného závěru z kompozice. První typ předpokládá, že určitou vlastnost celku musí sdílet jeho části. „*Studujete na drahé univerzitě. Vaše studium bude jistě velmi drahé.*“ Druhý typ předpokládá, že určitá vlastnost celku je sdílena každou jeho částí. „*Termiti mohou zcela zničit strom. Tedy i tento termit může strom zcela zničit.*“

Kluzká rovina (slippery slope). Tento způsob argumentace je založen na tom, že jeden jev bude vést k jiným škodlivým jevům. Přitom neexistuje žádný důkaz, že tyto škodlivé jevy nějak souvisejí s původním jevem. „*Pokud budeme legalizovat*

marihuanu, povede to k legalizaci heroínu a celá země se stane semenišťem narkomanů.“

„*A je založeno na B*“ \Rightarrow „*A je typu B*“. Tento způsob argumentace se vyskytuje, pokud mluvčí tvrdí, že některé jevy nebo věci jsou si určitým způsobem podobné, aniž uvádí, v čem tato podobnost tkví. „*Není historie založena na víře? Není tedy Bible také formou historie?*“ „*Islám je založen na víře. křesťanství také. Není tedy islám jen určitou formou křesťanství?*“ „*Kočky jsou masožravými savci, stejně jako psi. Nejsou proto psi jen určitou formou koček?*“

Potvrzení předpokladu. Tento způsob argumentace je založen na úvaze, typu „pokud z A plyne B a B je pravdivé, pak A je pravdivé“. Pomocí závěru se tedy dokazuje pravdivost předpokladu. Pokud si znovu uvědomíte logické hodnoty implikace, zjistíte, proč jde o zcela mylnou argumentaci. „*Jaderné elektrárny jsou potenciálně nebezpečné. Proto došlo ke katastrofě v Černobylu.*“

Popření předchozího. Tento způsob argumentace je založen na úvaze typu „pokud z A plyne B a A je nepravdivé, pak B je nepravdivé“. Opět lze nahlédnout do tabulky hodnot pro implikaci. Poznamenejme, že tento způsob argumentace se liší od argumentace typu Non Causa Pro Causa. V tomto případě totiž problém netkví v tom, že implikace je nepravdivá, ale v tom, že nepravdivost výroku A neumožňuje tvrdit nic o pravdivosti B.

Obrácení implikace. Tento způsob argumentu je založen na úvaze typu „Jestliže z A plyne B, pak z B plyne A“.

Argumentum ad antiquitatem. Tento způsob argumentace je založen na důkazu, že něco je pravdivé nebo správné jednoduše proto, že je to staré, nebo proto, že tomu tak vždycky bylo, a tudíž je to pravdivé. „*Romové jsou odedávna kočovným národem. Proto nemají žádný domov.*“

Argumentum ad novitatem. Tento způsob argumentace je založen na důkazu, že něco je pravdivé, protože je to nové nebo novější, než původní. „*Naše společnost je jistě mírumilovnější než staré barbarské národ.*“

Argumentum ad crumenam. Tento způsob argumentace je založen na tom, že peníze jsou kritériem pravdivosti. Více peněz znamená větší míru pravdivosti. „*Jezdí v novém Jaguaru. Určitě je schopný podnikatel.*“

Argumentum ad Lazarum. Tento způsob argumentace je opakem argumentace Argumentum ad crumenam. Je založen na tom, že pokud je někdo chudý, pak je schopnější než ten, kdo je bohatý a tudíž má pravdu. „*Nemajetní lidé nejsou zatíženi bohatstvím a proto mnohem lépe chápou problémy současného světa.*“

Argumentum ad nauseam. Tento způsob argumentace je založen na nesprávné víře, že často opako-

vané tvrzení musí být pravdivé. Této argumentace často využívají reklamní agentury, které vytvářejí bombastické kampaně nabízející určitý výrobek. Zákazník se pak mylně domnívá, že když se tato reklama neustále opakuje, tak nabízený výrobek musí být kvalitní.

Černá nebo bílá. Tento způsob argumentace „buď a nebo“ je založen na tom, že mluvčí danou situaci prezentuje tak, jako by měla pouze dvě alternativy, přičemž mohou existovat i jiné možnosti. „*Můžete volit buď naši stranu nebo komunisty.*“

Plurium interrogationum. Tento způsob argumentace spočívá v tom, že mluvčí požaduje jednoduchou odpověď na komplexní otázku nebo na více otázek. Tato argumentace se používá někdy u soudu, kdy žalobce nutí obžalovaného odpovědět pouze „ano“ nebo „ne“ na otázku, která vyžaduje širší odpověď. „*Nejste duševně nemocný, úchylný nebo nejste náhodou náboženský fanatik či komunist?*“

Non sequitur. Tento způsob argumentace spočívá v tom, že závěry se odvozují z předpokladů, které se závěry vůbec logicky nesouvisejí. Jde o oblíbený způsob argumentace některých náboženských skupin. „*Nemůžeme vyslovit žádnou tezi o tom, jaký byl stav věcí na počátku. Nikdo nebyl svědkem Božího počínání ani při tom Boha neviděl.*“

Ošidná stopa. Tento způsob argumentace spočívá v tom, že mluvčí předloží nesouvisející materiály o nichž se pak diskutuje a tím se pozornost zcela odvede od toho, čeho se problém týká. Takto lze přijmout zcela mylné závěry. „*Můžete si myslet, že trest smrti je odstrašující — ale co pozůstali? Jak myslíte, že se pozůstali, když vidí vraha jejich syna ubytovaného na jejich náklady ve věznicích? Je správné, že mají platit za stravu a ubytování vraha svého syna?*“

Tento způsob argumentace lze často vidět v parlamentu, kdy se má přijmout nějaké zásadní rozhodnutí, ale mluvčí debatu svedou na zcela podružné souvislosti. Potom se nedostává času na projednání věcí podstatných a je přijato nekvalitní rozhodnutí.

Konkretizování. Tento způsob argumentace spočívá v tom, že abstraktní pojmy jsou prezentovány jako konkrétní věci.

Posunutí váhy důkazu. Posunutí váhy důkazu je speciální případ argumentace typu Argumentum ad Ignorantiam, kdy se váha důkazu přesune na osobu, která odmítá přijmout důkaz. Zdrojem chybného závěru je pak předpoklad, že důkaz musí být pravdivý, pokud osoba odmítající tento důkaz nedokáže opak. Na tomto způsobu argumentace jsou založeny některé filozofické směry, jako ateismus.

Slaměný panák. Tento způsob argumentace je založen na principu, že mnohem snadněji lze napadnout někoho, kdo je nepřítomen než napadnout jeho

pozici v jeho přítomnosti. Jde o mylné závěry, protože se mluvčí nezabývá aktuálními argumenty, ale nepřítomnou osobou.

Rozšířená analogie. Tento způsob argumentace je založen na tom, že určité obecné pravidlo se přeneso mimo svoji platnost. Uvažují se dvě různé situace, na které se použije stejné obecné pravidlo, aniž se zkoumá jejich analogie.

Následující ukázka je částí debaty o zákonodárství. „*Věřím tomu, že je zcela nesprávné oponovat právu jeho porušováním.*“ — „*Takový názor je ovšem odporný. Z něho plyne, že zřejmě nepodporujete Martina Luthera Kinga.*“ — „*Chcete snad říci, že legislativa je stejně důležitá jako boj za svobodu černochů? Jak se odvažujete!*“

Vy také (tu quoque). Tento způsob argumentace je založen na principu, že nějaká akce je přijatelná, neboť ji provádí i oponent. „*Jste občas hrubý.*“ — „*Tak? Ale vy taky.*“ Jde v podstatě o osobní útok, a proto tato argumentace je speciálním případem argumentace typu Argumentum ad Hominem.

Audiatur et altera pars. Často lidé argumentují na základě předpokladů, které se neobtěžují vyjádřit. Princip tohoto způsobu argumentace spočívá v tom, že všechny předpoklady argumentace by měly být vyjádřeny explicitně. Přesněji řečeno, pokud nejsou vyjádřeny všechny předpoklady, nemusí z takové argumentace vždy vyplynout chybné závěry, ale často se na takové závěry díváme s jistým podezřením.

Ad hoc. Mezi argumentem a vysvětlením je rozdíl. Pokud se zajímáme o platnost výroku A a výrok B použijeme jako důkaz, pak výrok typu „A protože B“ je argument. Pokud se pokoušíme prokázat pravdivost výroku B, pak výrok „A protože B“ je vysvětlení.

Argumentace typu Ad Hoc podává vysvětlení na základě faktů, která nelze v jiných situacích použít. Často se vysvětlení typu Ad Hoc tváří jako argument. Například, pokud předpokládáme, že Bůh učinil všechny lidi sobě rovné, pak následující výrok je Ad Hoc vysvětlení: „*Vyléčil jsem se z rakoviny.*“ — „*Pak velebte našeho Pána. On vás uzdravil.*“ — „*Uzdraví Pán všechny, kteří mají rakovinu?*“ — „*Cesty Pána jsou nevyzpytatelné.*“

Argumentum ad logicam. Tento způsob argumentace je založen na tom, že pomocí chybných předpokladů se provedou nesprávnou argumentací určité závěry. Pomocí chybné argumentace tak lze získat správné závěry.